

ביהודה בהרוגי המלחמה:

יבארו מדוע נקט 'ביהודה' ומי הרג את עשו. איתא במשנה 'לא היה סקריקון ביהרוגי מלחמה'. ומבואר בגמ' דכונות המשנה היא, דדין סקריקון הנוהג בארץ יהודה, לא היה נוהג בזמן הרוגי מלחמה.

ואומרים התוס' דהטעם דנקט 'ביהודה' מבואר בירושלמי, משום דבראשונה גזרו הרומאים גזרה של הריגה על יהודה, לפי שמסורת היתה בידם של הרומאים מאבותם שיהודה הרג את עשו, דכתיב גבי יהודה (נלאשית מט) 'ידך בעורף אויביך', ובא לרמוז פסוק זה על הריגת עשו ע"י יהודה, ותניא נמי בספרי 'ידיו רב לו', דפסוק זה נאמר על יהודה בשעה שהרג את עשו, ומעירים התוס' ובסוף פ"ק דסוטה (דף ע"ג) דאמרין שם בגמ' דכשנפטר יעקב אבינו, ונשאווה לקבורה במערת המכפלה, עמד עשוי וערער שלא יקברוהו ליעקב, ועמד חושים בן דן, ושקף קופא מקל עץ ומחיה ארישיה דעשו, ונתרו ונשרו עיניה דעשו, ונפלו אכרעיה דיעקב, ע"כ הגמ', וא"כ נראה לכאורה דחושים בן דן הרגו לעשו, וע"כ מיישבים תוס', שמא לא מת עשו באותה הכאה של חושים בן דן עד שעמד עליו יהודה והרגו.

אשרי אדם מפחד תמיד:

יבארו אימתי יש לפחד ואימתי יש לבטוח. בפ' הרוואה (נלמט ט) אמרינן, דרבי ישמעאל ברבי יוסי חזייה לההוא גברא דהוה מפחד, א"ל ר' ישמעאל לאותו אדם חטאה את, דהרי כתיב פחדו בציון חטאים, ופריך שם הגמ' מקרא דהכא דכתיב 'אשרי אדם מפחד תמיד', דמוכח שצריך תמיד לפחד, ומוקי לה דקרא ד'אשרי אדם מפחד תמיד' מירי בדברי תורה, דהיינו שדואג שלא ישכח תלמודו וחוזר על משנתו תמיד, ע"כ הגמ' שם, והכא בגמ' דידן נמי מיייתי לה לקרא ד'אשרי אדם מפחד תמיד', אהני עובדי [מעשים] שבטחו האנשים על רוב טובתם ושלוותם כדי לבייש את בר קמצא במעשה דקמצא ובר קמצא, וכן בטחו על טובתם ושלוותם לעמוד על בת קיסר במעשה דתרגול ותרנגולתא, וכן במעשה דשקא דריסקא, והיה להם לפחד ולדאג מן הפורענות, ולא דמי לאדם המתפחד בחנם.

עגלא תילתא:

מבארים התוס' דעגלא תילתא היינו עגל מובחר. כמו 'ושלישים על כולו' (שמות ט), שפירושו הוא שרים מובחרים ממונים על כולם, וכמו 'עגלה משולשת ואיל משולש' (נלאשית ט), פי' בריא ומזביל.

ביהודה בהרוגי המלחמה. בירושלמי, בראשונה גזרו גזרה על יהודה, לפי שמסורת בידם מאבותם שיהודה הרג עשו, דכתיב (נלאשית מט) 'ידך בעורף אויביך', ותניא נמי בספרי, 'ידיו רב לו בשעה שהרג את עשו, ובסוף פ"ק דסוטה (דף ע"ג) דאמר, חושים בן דן שקל קולפא ומחיה ארישיה דעשו, ונתרו עיניה ונפלו אכרעיה דיעקב, שמא לא מת באותה הכאה עד שעמד עליו יהודה והרגו:

אשרי אדם מפחד תמיד. בפ' הרוואה (נלמט ט) אמרינן, חזייה לההוא גברא דהוה מפחד, א"ל חטאה את, דכתיב פחדו בציון חטאים, ופריך מקרא דהכא, ומוקי לה בדברי תורה, שדואג שלא ישכח תלמודו וחוזר על משנתו תמיד, והכא נמי מיייתי ליה אהני עובדי, שבטחו על רוב טובתם ושלוותם לבייש את בר קמצא, ולעמוד על בת קיסר, והיה להם לפחד ולדאג מן הפורענות, ולא דמי לאדם המתפחד בחנם:

עגלא תילתא. כמו ושלישים על כולו (שמות ט), וכמו עגלה משולשת ואיל משולש (נלאשית ט), פי' בריא וטוב. ויש מפרשים שלישי לבטן. ולא יתכן, דאמרין בפרק ארבע מיתות (פסחין דף טז:) דהוה מברו להו עיגלא תלתא. ולא כמו שמפרש שגדל שלישי, דהא בסוף פרק רבי אליעזר דמילה (שנא דף קל"ו) אמר עבד להו עגלא תילתא ביומא דשבעא, פירוש יום שביעי ללידתו:

אי לאו דמלכא את לא מימסרא ירושלים בידך. אע"ג דאכתי לא מימסרא בידו עד שבא טיטוס, מ"מ כיון דכבר צר עליה שלש שנים והוה כפנא הוה כאילו כבר נמסרה: ונעשה נס והיה דם כו'. להודיע דקשה לפני המקום חורבן בית המקדש: וניקר במוחו ז' שנים. לא נעשה טרפה בכך, דדרך חוטמו נכנס ולא ניקב הקרום. ועוד יש חילוק בין טריפות דאדם לבהמה כדפרישית בפרק קמא דערובין (דף טז):

ציונים והערות

וכן השני, אבל לולד שלישי משובח הוא, וכן רביעי ואילך הגוף כחש ואין ולדותיה משובחים. לפיכך שחט להו עגל שהוא שלישי לבטן, שהוא משובח מכל ולדות פרה (שמות כז טו) נאמן - נכודי (אופק) שמונת פרישיות טימן מקס). עגלה תליתאה פרשיי ז"ל שלישי לבטן, וההיא דבמסכת סנהדרין (ס"ה:) דאיברי להו עגלה תליתאה, י"ל כעין תליתאה קאמר, והנכון דעגלה תליתאה היינו שהוא עומד על שלישי גידולו והוה רך וטוב, וכדאמרין בפרק אלו מציאות (כ"ג ט) 'מטפל בעגלים עד שיהו משולשים' (תפשי היעזרא שנא ט"ז). ז. הכי איתא שם: 'רב חנינא רוב אושעיא הוה יתיבי כל מעלי שבחא ונשקי בספר יצירה, ומיברו להו עיגלא תילתא, ואכלי ליה'. ח. וז"ל נפרש שהם בראו עגל בשיעור גידול שלישי (מס"ס ט"ק). ט. ראה חולין (נ"ג). י. ראה אנצ"ת שהביא שיש שפירושו שכוונת התוס' שלא כל דבר המטריף בבהמה מטריף באדם, אמנם אף אדם טריפה אינו חי יותר מי"ב חודש, ויש שפירושו שכוונת התוס' דאדם טריפה חי יותר מי"ב חודש, וראה גם אנצ"ת לפרדיה תלמודית כך כא, [טרפה (ס"ה)] טור ד. יא. וז"ל דחסרון גולגולת דטריפה היינו משום דסוף הקרום של מוח ליפסק, והוי בכלל י"ח טריפות, אבל שדרה לא הוי משום דסוף החוט ליפסק, דאפילו למטה מפרשות דליכא טריפות בפסיקת החוט איירי [ומיהו כמה בני אדם שניטל הרבה מעצם גולגולתם ולא ניקב הקרום וחיו, וז"ל דחסרון גולגולת הוי עם קרום העליון. ואע"ג דאיכא למצא דבבהמה כה"ג בנקיבת קרום העליון טריפה, היינו משום דסוף החתחון ליפסק, אבל באדם אין סופו ליפסק, לפי שהוא קשה וחזק באדם יותר מבהמה, ולכן צריך חסרון העצם, אבל למ"ד עד דאיניקיב תתאה, אדם ובהמה שוים, דבין באדם בין בבהמה כי נפסק העצם עם הקרום סוף החתחון ליפסק] (פס"י עירובין ג' ד"ה ט"ו).. ואומר ר"ת דרב יהודה לא קאי אגולגולת, דס"ד דחסרון דגולגולת הוי עם הקרום, ובהמה מיטרפא בנקיבת הקרום לחודיה, אבל אדם דאית ליה מולא כעי

אי לאו דמלכא את לא מימסרא ירושלים בידך: הוקשה לתוס' דהרי סוף סוף לא נמסרה ירושלים בידו.

ואע"ג דאכתי לא מימסרא בידו עד שבא טיטוס, וכדאמרין בגמ' דכשנתמנה לקיסר חזר לרומי ושלח את טיטוס להלחם, מ"מ כיון דכבר צר עליה שלש שנים, והוה כפנא, הוה כאילו כבר נמסרה בידו.

ונעשה נס והיה דם כו': הטעם שנעשה הנס, כדי להודיע דקשה לפני המקום חורבן בית המקדש, עד שכביכול כאילו נדקר בחזרב.

וניקר במוחו ז' שנים: הוקשה לתוס', דהא ניקב קרום המוח הוא אחד מסימני טריפה (חולין יב), וטריפה אינה חיה יותר מי"ב חודש, והאיך חי טיטוס שבעה שנים.

ומיישבים - דלא נעשה טיטוס טרפה בכך, משום דדרך חוטמו נכנס, ולא ניקב הקרום. ועוד יש ליישב, דיש חילוק בין טריפות דאדם לבהמה, כדפרישית בפרק קמא דערובין (דף טז).

א. דטען דכיון ומערת המכפלה אינה מחזקת אלא ח' קברים [וכפי שמצאנו אכן שאמר ר' יצחק דנקראת 'קרית הארבע' על שם ארבע זוגות שקבורים שם, אלמא דאינה מחזקת אלא ח' קברים], א"כ אנו ירשנו יחד מיצחק אבינו ב' קברים, והרי קבר יעקב את לאה בחלק דידיה, נמצא שהקבר הנותר שייך לי, ובני יעקב טענו לו שמכרה ליעקב. ב. הכי כתיב (שמות י): 'ויקח שש מאות רקב כחור וכל רקב מן קרן ושלשם על פלו'. ג. ועגלא תילתא לאו היינו שלישי לבטן כדפרישית על כדאמרין סנהדרין (ס"ה:) 'עבדי ליה עגלא תילתא, אלא תילתא לשון חשיבות, כמו 'ושלישים על כולו' (מסופת נחיות י"ג ד"ה דקן). ד. הכי כתיב (נלאשית טו ט): 'ויאמר אליו קחה לי עגלה משולשת ונען משולשת ואלו משולש ותר וגו'.. ה. ע"י בחירושי השי"ס לר' ישעיה פיק, מפני מה השמיטו התוס' עז משולשת הנוכר בפסוק, וכן מפני מה לא פירשו מלשון שלש, כפי שתרגם אונקלוס, וכפי שפירש רש"י שם. ו. עיגלא תילתא - שלישי לבטן שהוא משובח, מפני שהבהמה בקטנותה אינה עדיין בכחה, והולד רשון ושני אינו בריא (ש"י שנא טו ט). עגלא תילתא - גדל שלישי, ואז הוא עומד בעיקר טעם בשרו, כדתנן (בבא מציעא טז) 'ומגדלין אותן עד שיהו משולשין', ואמרין נמי (ס"ה) 'מותר שלישי בשכר', אלמא אורחיה עד שלישי. לישראל אחרינא שלישי לבטן, וקשה לי הא דאמר בעלמא (פסחין ס"ה) רב חנינא רוב אושעיא הוה עסקי בספר יצירה, וכל מעלי שבחא איברי להו עגלא תילתא דהתם מאי שלישי לבטן איכא, הא לא היה בבטן מעולם (ש"י עירובין טז). עיגלא תילתא - גדול כאלו הגיע לשליש שני וגמרה גדילתו, דהכי שביחי ומעלי למיכל, כמו (בבא מציעא טז) 'ומגדלין אותן עד שיהו משולשין'. לישנא אחרינא - שהיה טוב ובעל טעם כאילו הוא שלישי לבטן (ש"י מסכת פסחין דף ס"ה). וששאלתם 'עיגלא תילתא' (שנא ק"ה), [זה הוא] עגל שהוא שלישי לבטן, שהוא משובח מכל ולדות בהמה, מפני שתחלת ולד שילולת ראשון גופה צר והולד דחוק הוא ואינו משובח,